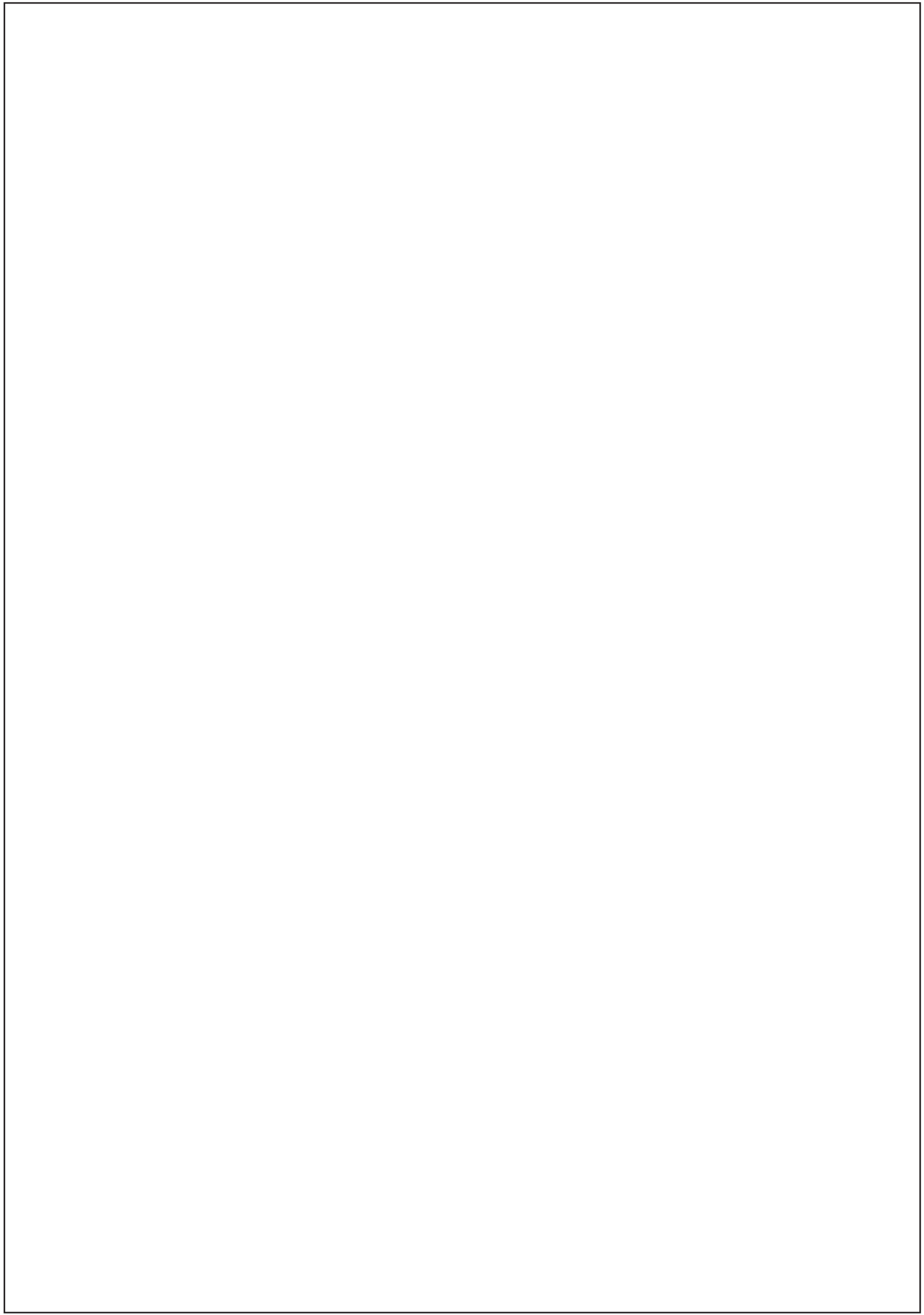

जैव-विविधताय वारसो थळांचो
सोद, अधिसुचोवणी आनी वेवस्थापना खातीर
मार्गदर्शक सुचोवण्यो

राष्ट्रीय जैव-विविधताय प्राधिकरण, भारत

Empowered lives.
Resilient nations.

जैव-विविधताय वारसो थळांचो सोद, अधिसुचोवणी आनी वेवस्थापना खातीर मार्गदर्शक सुचोवण्यो

राष्ट्रीय जैव-विविधताय प्राधिकरण,
भारत

‘जैव-विविधताय वारसो थळांचो सोद, अधिसुचोवणी आनी वेवस्थापना खातीरच्यो मार्गदर्शक सुचोवण्यो’ ही पुस्तिका जैविक विविधताय अधिनियमाची अंमलबजावणी करपाचे नदरेन संस्थात्मक रचणुकेंत घटाय हाडपा खातीरच्या भारत सं.रा.वि.का. जैव-विविधताय प्रकल्पा खालच्या सं.रा.वि.का.च्या पालवान छापल्या.

रा.जै.प्रा.चे वेबसायटीचेर उपलब्ध आशिल्ल्या ह्या मार्गदर्शक सुचोवण्यांची ही प्रत, व्यापक वितरणा खातीर संपादीत करून छापल्या.

चडावत माहिती खातीर:

राष्ट्रीय जैव-विविधताय प्राधिकरण
5 वो माळो, टी.आय.सी.ई.एल.पार्क,
सी.एस.आय.आर. मार्ग, तारामणी,
चेन्नई-600 113 तामिलनाडू, भारत.
ravishankar.thupalli@undp.org
projectmanager@nbaindia.in
www.nbaindia.org

प्रस्तावना

जैवीक विविधताय अधिनयम, 2002 च्या अनुभाग 37 प्रमाण जैव-विविधतायेचे नदरेन महत्वाच्या वाठारांक जैव-विविधताय वारसो थळां म्हूण मान्यताय दिवपाक अधिसुचोवणेची गरज आसता. हें मतींत धरून सुरवेक श्री. आर.पी.एस. किटवाई आनी उपरांत श्री. के. सुब्रमणियम हांचे अध्यक्षते खालचे समिती वरवीं 'जैव-विविधताय वारसो थळांचो सोद आनी वेवस्थापना खातीरच्यो मार्गदर्शक सुचोवण्यो' विकसीत करपाचे नदरेन राष्ट्रीय जैव-विविधताय प्राधिकरणान हो उपक्रम हातांत घेतला.

ह्यो मार्गदर्शक सुचोवण्यो विकसीत केल्ले खातीर हांव वयर उल्लेख केल्ले समितीचे अध्यक्ष आनी वांगड्यांचे उपकार आठयतां. सद्याक ह्यो मार्गदर्शक सुचोवण्यो राष्ट्रीय जैव-विविधताय प्राधिकरणाचे वेबसायटीचेर उपलब्ध आसात. ह्या मार्गदर्शक सुचोवण्यांचो जाय तितलो उपेग करूनच राज्य जैव-विविधताय मंडळां जैव-विविधताय वारसो थळांची निश्चिती करतात.

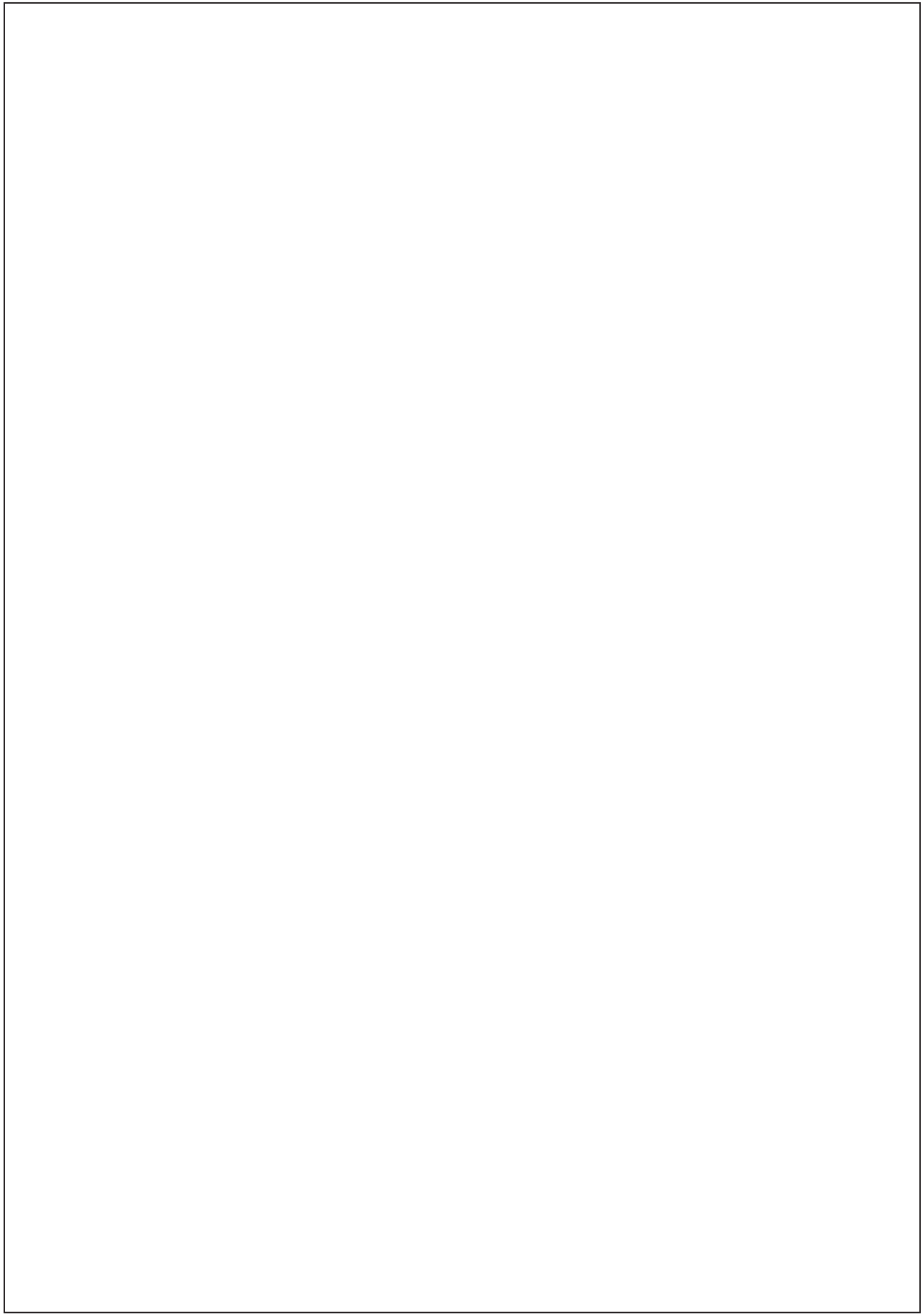
वयर उल्लेख केल्ल्या मार्गदर्शक सुचोवण्यांचेर आदारून 'जैव-विविधताय वारसो थळांचो सोद, अधिसुचोवणी आनी वेवस्थापना खातीरच्यो मार्गदर्शक सुचोवण्यो' ही पुस्तिका जैवीक विविधताय अधिनियमाची अंमलबजावणी करपाचे नदरेन संस्थात्मक रचणुकेंत घटाय हाडपा खातीरच्या भारत सं.रा.वि.का. जैव-विविधताय प्रकल्पा खाला छापल्या. ही महत्वपूर्ण पुस्तिका उजवाडाक हाडपा खातीर हांव सं.रा.वि.का. च्या ह्या प्रकल्पाचे उपकार मानतां.

डॉ. बाळकृष्ण पिशुपती

अध्यक्ष

राष्ट्रीय जैव-विविधताय प्राधिकरण

चेन्नय.

जैव-विविधताय वारसो थळांचो सोद, अधिसुचोवणी आनी वेवस्थापना खातीरच्यो सुचोवण्या

1. प्रस्तावना

1.1. जैव-विविधतायेचो परिस्थितिकी सुरक्षे कडेन आनी पर्यायान मानवी कल्याणा कडेन सामको लागींचो संबंद आसता. न्हास/लोप जायत वचपी जैवीक संसाधनां आनी तांच्या गैरवापराचो भंय ह्या हुस्क्यांक लागून 1992 वर्सा संवसारांतल्या साबार देसांनी जैवीक विविधताय परिशद (जै.वि.प.) घडयली. हे परिशदेन पयलेच फावट जैवीक संसाधनां वयलो त्या-त्या राष्ट्रांचो सार्वभौम हक्क मानून घेतलो आनी जनुकी संसाधनांनी केल्लो रिगाव फकत पर्यावरणी-अनुकूल उद्देसां खातीरच आसूंक जाय आनी तो राष्ट्रीय कायद्यांचे अधिनतायेन आसूंक जाय हाचेर भर दिलो. भारत लेगीत महा-जैव-विविधताय लाबिल्लो आनी जै.वि.प. चो वांगडी आशिल्लो एक देश आसा. जै.वि.प.च्या तरतुदींची दखल घेवन आनी देशांतल्या जैवीक संसाधनांचें वेवस्थापन करपाचे नदरेन, भारत सरकारान जैवीक विविधताय अधिनियम, 2002 विधीसंमत केला. जैवीक विविधताय नियम 2004 वर्सा अधिसूचीत केले.

1.2 जैवीक विविधताय अधिनियम, जैवीक विविधतायेचें संवर्धन, तिच्या घटकांचो चिरकालीन वापर तशेंच जैवीक संसाधनां आनी संलग्न गिन्यान हांच्या वापराक लागून निर्माण जाल्ल्या लाबांची न्याय्य

आनी समभाग वांटणी हांची आनी तांच्या आव्हानांक फुडो करपाची तरतूद करता. राष्ट्रीय जैव-विविधताय प्राधिकरण, राज्य जैव-विविधताय मंडळां (रा.जै.मं.) आनी जैव-विविधताय वेवस्थापन समित्यो (जै.वे.स.) ह्या राष्ट्रीय, राज्य आनी थळाव्या पांवड्यार वावुरपी संस्थांवरवीं विकेंद्रीत पद्दतीन जै.वि. अधिनियमाची अंमलबजावणी चालू आसा.

1.3 जै.वि. अधिनियमा खाला अधिवासांतर्गत आनी भायर अशा दोनूय परिस्थितींनी संवर्धनाची तरतूद आसा. अधिनियमा प्रमाण 'बाह्य संवर्धन' म्हणल्यार जैव-विविधतायेच्या घटकांचें तांच्या निसर्गीक अधिवासा भायर केल्लें संवर्धन, जाल्यार 'अंतर्गत संवर्धन' म्हणल्यार परिस्थितिकी वेवस्था, सैमीक अधिवास हांचें संवर्धन तशेंच तांच्या सैमीक भोंवतणे भितर विशिश्ट जातींची आनी पाळीव वा लागवडीत जातींच्या बाबतींत, जंय तांणी विशिश्ट गुणधर्म विकसीत केल्यात त्या अधिवासांत तांची देखरेख आनी पुनर्प्राप्ती.

2. जैव-विविधताय वारसो थळांचें महत्व आनी उद्देश

2.1 परंपरीक सांबाळांतल्या क्षेत्रांनी जैव-विविधतायेच्या संवर्धनाखातीर तशेंच भोवव्यापी वेवस्थेंतल्या क्षेत्रांनी जैव-विविधतायेची वेगान जावपी हानी आडावपा

खातीर, ह्या महत्वपूर्ण क्षेत्रांचो सोद घेवप गरजेचें आसा. त्याभायर, ही क्षेत्रां म्हणल्यार सैम, संस्कृताय, समाज आनी तंत्रगिन्यान हांचे मदलो एक प्रतिनिधीक सकारात्मक दुवो आशिल्ल्यान, संवर्धन तशेंच उपजिविकेची खात्री जावंक पावता आनी रानवटी आनी पाळीव जैव-विविधताये मदले सकारात्मक दुवे घट जावंक पावतात.

2.2 आपले भोंवतणेंत आनी भोंवतणी एखादरी जै.वा.थ. आसप ही त्या समाजाचे नदरेन अभिमानाची गजाल आनी समाजाचे हे करणेक लागून थंयच्या फुडाराच्या पिळग्यांक उपजिविकेची खात्री जावपा वांगडाच पुराय देशाक ती एक देख जावन उरतली. सर्वसादारणपणान आयज देवरायो मानिल्ल्या आनी खासा करून देशाच्या पूर्व, उत्तर-पूर्व आनी पश्चिम घाट वाठारांतल्या क्षेत्रां/थळांक जै.वा.थ. म्हूण घोशीत आनी अधिसूचीत करूं येता.

2.3 जै.वि. अधिनियम, 2002 च्या अनुभाग ३७ प्रमाण, स्थानीक स्वराज संस्था कडेन मसलत करून राज्य सरकारान जैव-विविधतायेचे नदरेन महत्वाचे वाठार, जैव-विविधताय वारसो थळां (जै.वा.थ.) म्हूण राजपत्रांत अधिसूचीत करूं येतात.

2.4 अनुभाग 37 च्या उप-अनुभाग (2) प्रमाण राज्य सरकारान केंद्र सरकारा कडेन मसलत करून जै.वा.थ. चें वेवस्थापन आनी संवर्धना खातीर नियम करूं येतात.

2.5 अनुभाग 37 च्या उप-अनुभाग (3) प्रमाण, तशे तरेचे अधिसूचोवणेक लागून अर्थीक नदरेन बाधीत जाल्ल्या समाजगटांक नुकसान भरपाय दिवपाचे नदरेन येवजण्यो करूं येतात.

2.6 जै.वि. अधिनियमाच्या वयर उल्लेख केल्ल्या अनुभागां प्रमाण, 2.1 त सांगिल्ले प्रमाण तांतडेन उपक्रम हातांत घेवपाची गरज आसा. तशेंच समाजाच्या सगल्याच घटकांमदीं संवर्धन संस्कृताय रुजोवपाची आनी वाडोवपाची गरज आसा. जै.वा.थ. चे स्थापणुकेक लागून समाजांत हीं मुल्यां रुजोवप शक्य जातलें, तशेंच सैमीक संसाधनांचें शोशण बंद जावन पर्यावरणाचो न्हास थारतलो.

2.7 जैव-विविधताय वारसो थळांचे निर्मणेक लागून समाजगटांच्या, तांणी आपून जावन थारायल्ल्या सोडून हेर प्रचलीत परंपरीक पद्दतींचेर आनी उपेगांचेर कसलेच निर्बंद येवचे नात. ह्या संवर्धक उपाययेवजणे वरवी थळाव्या समाजाचे जिणेचो पांवडो सुदारचो होच उद्देश आसा.

3. संदर्भ आनी व्याख्या

3.1 जैव-विविधताय वारसो थळां (जै.वा.थ.) म्हणल्यार अनन्यसादारण आनी परिस्थितिकीचे नदरेन संवेदनशील अशिल्लीं खाशेलीं थळां. गिरेस्त अशी जैव-विविधताय लाबिल्लीं हीं भुंयेवयलीं, किनारी, भुंये अंतर्गत वा समुद्री थळां. जै.वा.थ. क पाळीव वा रानवटी प्रजातींची, वा आंतर्विशिश्ट, गांवठी वा देशी प्रजाती, दुर्मीळ वा धोको निर्माण जाल्ल्यो प्रजाती, महत्वपूर्ण प्रजाती, उत्क्रांतीजनक प्रजाती, पाळीव/लागवडीत जाती व तांच्या प्रकारांच्यो रानवटी नातेसंबंदांची/प्राचीन प्रजातींची गिरेस्त अशी देण लाबिल्ली आसता. ह्या वाठारांनी जिवाश्म स्तर लेगीत आसतात आनी तांकां वैशिश्ट्यपुराय संस्कृतीक, नितीक वा सौंदर्यात्मक मुल्यां आसतात. हीं थळां

तांचेकडेन दीर्घकालीन मानवी संबंद आसूं वा नासूं, संस्कृतीक विविधतायेच्या संवर्धना खातीर महत्वाचीं आसतात.

3.2 जै.वा.थ. चें संवर्धन आनी वेवस्थापन बरे तरेन जावचें म्हूण रा.जै.प्रा.न “जै.वा.थ. चो सोद, अधिसुचोवणी आनी वेवस्थापना खातीर मार्गदर्शक सुचोवण्यो” विकसीत करुन जारी केल्यात.

4. जै.वा.थ. चो सोद आनी अधिसुचोवणे खातीरचे निकश

4.1 जैवीक विविधताय अधिनियमाच्या अनुभाग 37 तल्या तरतुदीप्रमाण जै.वा.थ. सोदून काडून अधिसुचीत करूं येतात. देखून सकयल्ल्या मदलो खंयचोय एक गुणधर्म आशिल्लीं क्षेत्रां जै.वा.थ. म्हूण सोदून काडून अधिसुचीत करूंक पात्र जावं येतात.

नालूर, कर्नाटक

4.2 सैमीक, अर्द-सैमीक आनी मानव-निर्मित अधिवासांचें परिदृश्य लाबिल्लीं आनी जिणेचें वैशिष्ट्यपुराय वैविध्य आसपाविल्लीं क्षेत्रां.

4.3 पाळीव जैव - विविधतायेचे वैशिष्ट्यपुराय घटक आशिल्ले आनी/वा हे विविधतायेची पोसवण करपी प्रचलीत कृशी वेवस्थां सयत

प्रतिनिधीक कृशी-परिस्थितिकी वेवस्था आशिल्ले वाठार.

4.4 सामके धाकले वाठार धरुन धोको निर्माण जाल्ल्या वा गांवठी/देशी वनस्पती/पशू जातींक आलाशिरो वा प्रवेश मार्ग थारिल्ले वाठार, देखीक समाज संवर्धीत क्षेत्रां वा नागरी हरित-क्षेत्रां वा ओलेत्यो जमनी.

4.5 सरकारी, नागरी वा खाजगी अशे सगले तरेचे वैध भूंयवापर जे वयल्या गटांनी आसपावंक येतात.

4.6 सुदारीत वन्यजीव संरक्षण अधिनियम, 1972 खाला संरक्षीत क्षेत्र नेटवर्क म्हूण आसपावंक नाशिल्ल्या अशा शक्य तितल्या क्षेत्रांचो विचार करूं येता.

4.7 पोशण आनी प्रजनना खातीर, उदकांत वा जमनीचेर ऋतूप्रमाण स्थलांतरीत जावपी प्रजातींक अधिवासांची पुरवण करपी क्षेत्रां.

4.8 रान खात्याच्या संशोधन विभागान ‘संवर्धन प्लॉट’ म्हूण सांबाळ केल्लीं क्षेत्रां

4.9 फावंडेशन फॉर रिव्हायटलायजेशन ऑफ लोकल हेल्थ ट्रेंडिन्स, बंगळुरू हे संस्थे वांगडा संयुक्तपणान स्थापन केल्लीं वखदी वनस्पती संवर्धन क्षेत्रां.

5. जैव-विविधताय वारसो थळांचो सोद आनी अधिसुचोवणी

जै.वा.थ. घोशीत करपाचे नदरेन जै.वे.ल. आनी ग्रामसभा, पंचायती, नागरी वॉर्ड, रान संरक्षण समित्यो, आदिवासी मंडळां आदी हेर संबद्ध नागरी संस्थांकडल्यान राज्य जैव-विविधताय मंडळांनी सुचोवण्यो मागूं येतात (वा आयिल्ल्या सुचोवण्यांचेर विचार करूं येता). रा.जै.मं. नी ग्रामीण

समाज, बि.स.सं, शेतकामती/नुस्तेमार/
आदिवासी संघटना, नागरी पंगड/
गट, संशोधन संस्था, सरकारी यंत्रणा
आनी हेर संस्था हांचे मदीं जै.वा.थ.
च्या तरतुदीं विशीं फावो त्या माध्यमां
वरवीं प्रस्तावीत जै.वा.थ. संबंदांत व्हडा
प्रमाणाचेर माहिती प्रसार करूं येता. ताचे
भितर थळाव्या भासांतलीं खबरापत्रां,
रेडिओ, समाजगटां वांगडा बसका, ग्राम
पंचायती, स्थानीक स्वराज संस्था तशेंच
हेर संबंदीत संस्था हांचो आसपाव जावं
येता.

ही प्रक्रिया सकयल्ल्या मार्गांनी पुराय
करूं येता:

- 5.1 बिगर सरकारी संघटना आनी नागरी
संघटना (पंचायत राज संस्था, जैव-
विविधताय वेवस्थापन समित्यो वा
समाजगटांनी पर्यावरण आनी विकासाच्या
उद्देशान आपूण जावन वा हेर पर्यावरण
येवजण्यां खाला स्थापन केल्ल्यो नागरी
संस्था धरून) हांणी लेगीत जै.वा.थ. ची
घोशणा करपाखातीर प्रस्ताव धाडूं येतात.
- 5.2 जैव-विविधताय वारसो थळां म्हूण
नियुक्त करूंक योग्य अशा क्षेत्रांची वळेरी
तयार करपाचे नदरेन प्राप्त सुचोवण्यांची
एकठांवणी. ही एकठांवणी चालू आसतना
लेगीत एखादच्या जै.वा.थ. खातीर
आयिल्ल्यो सुचोवण्यो आनी अर्जांचो
त्या-त्या वेळार विचार.
- 5.3 संसाधनांच्या वापराचेर येवपी संभाव्य
निर्बंधांसयत, तांच्या वाठारांनी जै.वा.थ.
घोशीत करपा खातीर तयार करपाच्या
ठोस/निश्चीत प्रस्तावां संबंदांत स्थानीक

स्वराज संस्था, ग्राम सभा, नागरी वॉर्ड
आनी हेर संबद्ध थळाव्यो संस्था हांचे
मदीं जाहीर चर्चा. ते चर्चेत समाजातल्या
विंगड विंगड लिंगीक आनी समाजीक
गटांक प्रतिनिधित्व मेळचें म्हूण त्या
गटांनी वांटकार जावपा खातीर सगले
तरेचे यत्न करप.

- 5.4 एकदां संबंदीत ग्रामसभा वा नागरी
स्थानीक संस्थेन मान्यताय दितकीच,
रा.जै.मं. न, एक मुळावी अधिसुचोवणी
काडूंक जाय, जातूंत जै.वा.थ. च्यो
शिमो, (जांचे खातीर सर्वेक्षण आनी
नकाशे रेखाटनाची गरज पडूं येता),
तशेंच जै.वा.थ. च्या वेवस्थापना खातीरचे
निर्बंद (आसल्यार) हांचो आसपाव
आसूंक जाय. ही अधिसुचोवणी थळाव्या
प्रसारमाध्यमांनी उजवाडावन खासा
करून समाज आनी व्यक्तीची मालकी
आशिल्ल्या थळांच्या बाबतींत, इत्सूक
व्यक्ती/लाब-दावेदार हांचे कडल्यान
सुचोवण्यो आनी हरकती मागोवंक जाय.
- 5.5 प्राप्त जाल्ल्यो सुचोवण्यो आनी
हरकती हांचेर आदारून जै.वे.स./हेर
संबद्ध स्थानीक संस्था/रा.जै.मं. न
स्थानीक स्वराज संस्थे कडेन मसलत
करून जै.वा.थ. संबंदान चित्र स्पश्ट
जावपाचे नदरेन अभ्यास करपा खातीर
एक पंगड स्थापन करूंक जाय. ह्या
पंगडांत सकयल्ल्या वांगड्यांचो आसपाव
जावं येता (चडांत चड 12 वांगडी),
आनी ह्या पंगडाचो मुखेली चड करून
थळाव्या समाज-गटांतल्यान (एक वा
चड) वेंचून काडिल्लो वांगडी आसतलो.

- 5.5.1** संबद्ध ग्रामीण/नागरी स्थानीक स्वराज संस्थेन नियुक्त केल्ली जाणकार वा अणभवी अशी सगल्या समाजीक-अर्थीक गटांचें प्रतिनिधित्व करपी दादलो/बायल व्यक्ती.
- 5.5.2** परिस्थितिकी शास्त्र/संवर्धन हांचेर भर दिवपी एक वा चड बि.स.सं./संस्था (विशिष्ट जै.वा.थ. तल्यो वनस्पती आनी पशू कडेन संवकळ आशिल्ले संवर्धन जीवशास्त्रज्ञ धरून)
- 5.5.3** समाजीक मळाचेर (लिंगभेद, उपजिविका आदी) वावुरपी एक वा चड बि.स.सं./संस्था
- 5.5.4** कृशी-क्षेत्राचेर भर दिवन वावुरपी एक वा चड बि.स.सं./संस्था
- 5.5.5** कृशी, रान वा हेर संबद्ध खात्यांचो (जंय फावता थंय आनी शक्य थंय) संशोधन कक्ष
- 5.5.6** निवासी महाविद्यालय / विद्यापिठाच्या वनस्पतीशास्त्र वा प्राणीशास्त्र विभागाचे प्रतिनिधी
- 5.6** वेवसाय, लिंग वा समाजीक स्तर हांचे

अंबरगुड्डा, कर्नाटक

निरपेक्ष, वयलो पंगड संबंदीत समाजा वांगडा मसलत करून (3 ते 6 म्हयन्यांच्या काळा भितर) अभ्यास करतली. ह्या मसलतींनी चुकनासतना वनवासी, शेतकामती, किनारी आनी पठारी समाजगट (एक वा चड) आनी/वा हेर संबद्ध वेवसायीक गटांक आसपावन घेवंक जाय. समाज-आधारीत लो.जै.र. / पी.आर.ए., सहभागात्मक नकाशे आनी संबंदीत समाजान योग्य मानिल्लीं हेर शक्य जायत तीं उपकरणां वापरून सकयल्ल्या गजालींचो अभ्यास करप गरजेचें. संबद्ध माहिती, नकाशे आनी हेर दस्तावेज दिवन, राज्य सरकारान ह्या उपक्रमाची उत्पादनशिलताय वाडोवपाचे नदरेन तांच्या सहभागाची खात्री करूंक जाय. ह्या अभ्यांत सकयल्ल्या गजालींचो आसपाव जावं येता:

- 5.6.1** सामायीक संपत्ती संसाधनां (सा. सं.सं.), प्रशासकी नियंत्रण तशेंच भूंय आनी संसाधन वापर हांचे सयत जमीन/जलाशय मालकी/हक्कांचो इतिहास.
- 5.6.2** भूंय-मालकीची सद्यस्थिती, सा.सं.सं. च्या कार्यकाळाची आनी प्रवेश/ हक्कांची सद्यस्थिती, जमीन/रान हांचे संबंदांतले वादग्रस्त दावे/केशी (आसल्यार), भूंय आनी संसाधन वापराची पद्दत (जैव-विविधताय आधारीत उपजिविका धरून), कायदेशीर आनी प्रशासकी नियंत्रण, हक्क आनी जापसालक्यो.

5.6.3 समाज-घटकांचें प्रमाण, गुणधर्म, समाजीक अर्थीक आनी लिंगाप्रमाण संसाधनाचेर निंबून रावपाचें प्रमाण, समाजीक-अर्थीक आनी लोकसंख्या माहिती.

5.6.4 सद्याक अस्तित्वांत आशिल्ल्यो संस्था, सैमीक संसाधनांचें नियंत्रण करपी तशेंच बायलांसयत वंचीत गटां खातीर निर्णय-प्रक्रियेंत प्रवेशा खातीरचे नियम आनी नियमनां.

5.6.5 क्षेत्राचो परिस्थितिकी माहितीपट, वन्यजीव आनी कृशी जैव-विविधतायेचीं निर्णायक मुल्यां आनी जैवीक विविधतायेक निर्माण जाल्ले धोके आनी ताचें शोशण, आसल्यार.

5.6.6 त्या क्षेत्राचो वन्य मोनजातीं खातीर प्रवेशमार्ग वा आलाशिरो म्हूण वा हेर कसलेय तरेचो उपेग.

5.6.7 (कृशी धरून) जैव-विविधतायेचेर परिणाम (बरे वा वायट) घडोवपी समाजाच्यो करण्यो.

5.6.8 त्या क्षेत्रांत उपजिविका निर्मणे खातीरची शक्यताय. (संसाधनांचो वापर, समाज-आदारीत पर्यावरणी-पर्यटन आदी माध्यमांतल्यान)

5.6.9 निर्बंदांचे (आसल्यार) लोकांचेर आनी जैव-विविधतायेचेर जावपी प्रभाव.

5.7 वयल्या पंगडान आपलो अभ्यास अहवाल जै.वे.स.क. वा जै.वे.स. स्थापन जाल्ली नासत जाल्यार संबंदीत हेर स्थानीक स्वराज्य संस्थेक सादर

करचो पडटलो. ती संस्था तो अहवाल रा.जै.मं. क भेटोवचे पयलीं, पंगडान काडिल्ले निश्कर्श (थळावे भाशेंत) जै.वा.थ. घोशीत करपाच्या प्रस्तावा सयत संबंदीत समाज-गटांमेरेन आनी लाब-दावेदारां मेरेन पावयतली.

5.8 सर्वेक्षण पंगडान वा जै.वे.स. न वा जै.वे.स. स्थापन जाल्ल्यो नासल्यार संबद्ध हेर संस्थेन सादर केल्ल्या अहवालाचो नियाळ, रा.जै. मंडळ संबद्ध समाजाक दिवपाचे प्रतिक्रिये सयत तीन म्हयन्यांच्या काळाभितर करतलें.

5.9 सगल्या लाब-दावेदारांचे प्रस्तावीत थळाचेर जाल्ले जोड-बसकेंत रा.जै.मं. प्रस्तावाचेर अंतीम निर्णय घेतली.

5.10 जै.वा.थ. जाहीर करपा खातीरचे अधिसुचोवणेचो मसुदो आनी घोशणा, राज्य स्तराचेर फावो ते पद्दतीन, प्रसार-माध्यमांनी खासा करून थळावे भाशेंत व्यापक प्रसिद्धी करून करूं येता.

5.11 जै.वा.थ. चे अधिसुचोवणेचो मसुदो जाहीर जाल्ल्याच्या 30 दिसां उपरांत, जै.वे.स.न वा जै.वे.स. स्थापन जावंक ना थंय स्थानीक स्वराज संस्थे कडेन संलग्न हेर संबद्ध थळाव्या संस्थांनी, स्थानीक स्वराज संस्थे सयत एक भौशीक सुनावणी घडोवन हाडून जै.वा.थ. चे सगले तपशील सभेमाजार दवरून आनी लोकां कडल्यान आयिल्ल्यो सुचोवण्यो नोंद करून घेवन, संबंदीत क्षेत्र जै.वा.थ. म्हूण घोशीत केल्यार जावपी परिणामांविशीं लोकांचे कसलेय दुबाव आसल्यार पयस करपाचो

यत्न करूंक जाय. एखादरें क्षेत्र जै.वा.थ. म्हूण घोशीत केलें जाल्यार तांच्या परंपरीक हक्कांक आनी अधिकारांक बादा येवची ना हाची तांकां खात्री करुन दिवन, थळाव्या समाजाक विस्वासांत घेवंक जाय.

5.12 जै.वा.थ. ची घोशणा केल्या उपरांत, रा.जै. मंडळान संबंदीत सरकारी खात्यांक जै.वा.थ. स्थापनेविशीं/ अधिसुचोवणे विशीं कळीत करूं येता.

5.13 सगले तरेचे परिस्थितींत वयली प्रक्रिया घडप समाक आसलें तरी, जोखीम टाळपाचे नदरेन वा हेर कारणांक लागून जै.वा.थ.ची घोशणा करप भोवच गरजेचें जाल्ल्यान जायते फावटी ते प्रक्रियेक पाळो दिवप समाजाक शक्य जावचें ना. कांय फावटी संवर्धनाच्या वावरांत हाचे आदींच गुंतिल्ल्या समाजां कडल्यान, आपलें स्थान निश्चीत करपाचे नदरेन त्या थळाक जै.वा.थ. चो दर्जो तांतडेन दिवप गरजेचें दिशिल्ल्यान तसो प्रस्ताव येता. तशे स्थितींत, अधिसुचोवणी काडपा खातीर खोलायेन अभ्यास करपाची पूर्व अट सदळ करूं येता, पूण ते अटीक अधिसुचोवणी जारी जाले बराबर पाळो दिवंक जाय आनी समाजान पयलींसाकून आपणाचेर घातिल्ल्या निर्बदां भायर रिगावाचे नदरेन हेर कसलेंच विस्थापन वा निर्बद लागू करूंक जायनात.

6. जै.वा.थ.चें वेवस्थापन

6.1 जै.वे.थ. अधिसुचीत केल्या उपरांत, जैव-विविधताय वेवस्थापन समिती वा ती नासत जाल्यार संबद्ध स्थानीक स्वराज संस्थेन अधिनियुक्त केल्ले हेर खंयचेय फावो ते संस्थेन आपल्या नेमीत कार्याभायर दरेका जै.वा.थ.चें वेवस्थापन लेगीत करूंक जाय. जंय जै.वा.थ. चो विस्तार एका परस चड स्थानीक संस्था मेरेन आसता, थंय जै.वा.थ. च्या वेवस्थापनाची जापसालकी जै.वे.स. न नियुक्त केल्ले जैव-विविधताय वारसो थळ वेवस्थापन समितीची वा जै.वे.स. नासत जाल्यार स्थानीक संस्थे कडेन संलग्न आशिल्ले आनी रा.जै.मं.न मान्यताय दिल्ले हेर संबद्ध स्थानीक संस्थेची आसतली.

6.2 जै.वा.थ. च्या वेवस्थापना खातीर जापसाल आशिल्ल्या समिती भितर सामान्यपणान सगल्या थळाव्या समाज-गटांचे प्रतिनिधी आनी खासा करून सैमीक संसाधनाचेर सगळ्यांत चड प्रमाणांत निंबून आशिल्ल्या तशेंच त्या वाठाराच्या परंपरीक संवर्धनांत गुंतिल्ल्या व्यक्तींचो आसपाव आसूंक जाय.

6.3 पांच ते धा वर्सां मेरेनच्या काळांत चलपी एक वेवस्थापन येवजण तयार करपाची आनी राबोवपाची जापसालकी जै.वे.स./जै.वा.थ. वेवस्थापन समितीची आसतली.

6.4 उपरांत रा.जै.मं. अंतीम वेवस्थापन येवजणेक मान्यताय दिवन तिची अंमलबजावणी सुरू करूंक पालव दितली. ह्या पालवांत संबंदीत खात्यां खातीर आनी बि.स.सं. खातीर गरजेच्यो उद्बोधन कार्यावळी घडोवन हाडून, जैव-विविधतायेचें संवर्धन करपाक समाजाक पुरायरितीन सबल आनी सशक्त करून, जैव-विविधतायेक बादा हाडपी चालीरिती नश्ट करपा खातीर आपल्यो येवजण्यो आनी उपक्रमांनी फावो ते बदल घडोवन हाडून, समाजाक अंमलबजावणेंत पालव दिवपाचे नदरेन संबद्ध सरकारी खात्यांक आदेश दिवपाचो आसपाव जाता.

6.5 बाह्य अधिवासांतल्यान संकलीत करून धोको निर्माण जाल्ल्या/थळाव्या नामशेश जाल्ल्या वन्यजीव जातींक शक्य जाता थंय परतून स्थापीत करपाच्या आनी लुप्त जाल्ले/उणावले पाळीव जैव-विविधतायेचे पर्तावणेसयत न्हास जाल्ल्यो वा शेणिल्ल्यो परिस्थितिकी वेवस्था आनी वनस्पतींच्या पुनर्निर्माण वा पुनर्नुतनीकरणाचेंय सुलभीकरण रा.जै.मं. आनी संबंदीत सरकारी खातीं करतलीं.

6.6 संवर्धना कडेन संबंदीत प्रचलीत वेवस्थापन पद्दती, ज्यो जै.वा.थ.च्या उद्दिष्टांची पुर्तताय करतात, तांचें दस्तावेजीकरण करून तांचो विचार जै.वा.थ. वेवस्थापन येवजणेंत करूं येता.

6.7 जै.वा.थ.चेर विपरीत परिणाम जावं येता असो सरकार वा हेर खंयचेय यंत्रणेन राबोवपाचो कसलोय प्रकल्प/उपक्रम टाळूंक जाय.

6.8 प्रस्तावीत जै.वा.थ.तल्या संसाधनांच्या सध्याच्या चालू आशिल्ल्या विनियोगा संबंदांत समाजाचेर सर्वसादारणपणान कसलेंच निर्बंद लागू जावपाची शक्यताय ना.

6.9 संसाधनांच्या वापराचें नियमन करपाच्या रुपांतल्या निर्बंदाचो आदेश काय बाबींनी काडूं येता, पूण समाजाक तसो निर्बंद मानप सक्तीचें आसचें ना.

6.10 सरकारी रान क्षेत्रां आनी हेर सरकारी मालकेच्या क्षेत्रांनी अधिसुचीत केल्ल्या जै.वा.थ. चे वेवस्थापन, रचणूक आनी संसाधनांचो विनियोग हांची निश्चिती राज्य सरकारचें संबंदीत खातें करतलें.

7 जै.वा.थ.च्या वेवस्थापन येवजणेचे घटक

7.1 अधिसुचीत केल्लेप्रमाण प्रशासकी शिमांसयत जै.वा.थ.चो नकासो.

7.2 मालकेची सद्यस्थिती

7.3 जमीन वापराची सद्याची परिस्थिती, संवर्धना कडेन संबंदीत पद्दती आनी समजण्यो तशेंच थळाव्या समाजाचें अवलंबित्व.

7.4 क्षेत्रांतली मुखेल जैव-विविधताय आनी तांची स्थिती-देखीक देशी/गांवठी, धोको निर्माण जाल्ल्यो, नामशेश/निर्वंश वा अप्रतिकारक्षम जाती.

7.5 शिंयाळ्यांतलें निर्वासीत क्षेत्र वा सुकण्यांची पिलां/तांतयां घालपाची सुवात वा वन्य पशू खातीरचें प्रवेशद्वार

7.6 थळाव्या लोकांनी वापरिल्ल्या संसाधनांचो प्रकार आनी प्रमाण तशेंच देशी/थळावे अर्थीक वेवस्थेंतली तांची भुमिका/महत्व आनी त्याभायर जंय तांची विक्री जाता थंयची तांचे पसूनची सरासरी येणावळ.

7.7 फाटल्या धा वर्सां मजगती वापराचे पद्दतींत जाल्लो कसलोय बदल/परिवर्तन. तसो आसल्यार ताचीं कारणां.

7.8 वाठारांतल्या वनस्पती, पशू आनी सैमीक संसाधनांची वास्तवीक माहिती.

7.9 सरकारी/आंतरराष्ट्रीय येवजण्यां खालच्या वाठारांतल्या प्रकल्पांचे तपशील (आसल्यार).

7.10 जैव-विविधतायेचो बऱ्या संवर्धना खातीर तशेंच सैमीक संसाधनां वापरून जिवनमान सुदारपा खातीर थळाव्या समाजाच्यो कसल्योय सुचोवण्यो, आसल्यार.

7.11 जै.वा.थ.क सद्या आशिल्ले आनी संभाव्य धोके.

7.12 थळाव्या लोकांचें जिवनमान सुदारचें हे नदरेन जैव-संसाधनांचें संवर्धन आनी चिरकालीन वापर हांचे खातीरचे स्वतंत्र वेवस्थापन उपक्रम.

7.13 परिस्थितिकी आनी समाजीक/अर्थीक (जंय संबद्ध अनुमानीत येणावळ अपेक्षीत आसता थंय) उत्पन्ना सयत जै.वा.थ. स्थापन केल्ल्याच्या अपेक्षीत निशपन्नाचें अदमाशी चित्रण.

7.14 येवजणेंतल्या दरेका घटकाचे पुर्तताये

खातीरची अदमाशी कालमर्यादा आनी दरेका घटकाचें येस मेजपाचे नदरेन अदमाशी निर्देशक

7.15 वेवस्थापन येवजणेची वयली प्रक्रिया, समाज ज्या विंगड-विंगड तरांनी सैमीक संसाधनांचें संवर्धन आनी वेवस्थापन करता तातूंत आडमेळीं हाडपी आसूंक फावना. जर समाजाकडेन चिरकालीन पर्याप्त वेवस्था आसत आनी तिचे वरवी संवर्धन आनी चिरकालीन वेवस्थापन जाता आसत जाल्यार वेवस्थापन येवजण तयार करप लेगीत गरजेचें आसचें ना.

जायच्या परिस्थितींनी, समाजाक तशे तरेची वेवस्थापन येवजण बेगिनांत बेगीन वा तांतडेन तयार करप शक्य जावचें ना, पूण तें त्या थळाक जै.वा.थ. म्हूण घोशीत ना करपाचें कारण जावचें ना.

7.16 वेवस्थापन येवजण प्राप्त जाल्या उपरांत, तिचे मोलावणे खातीर रा.जै.मं. एक जाणकार समिती नेमतलें, गरज पडल्यार जै.वा.थ.क भेट दितलें तशेंच थळावे लोक आनी स्थानीक स्वराज्य संस्थे कडेन मसलत करून वेवस्थापन येवजणेक तांची मान्यताय मेळयतलें. सुलभीकरण आनी संबद्ध सरकारी यंत्रणांनी केल्ली निधी पुरवण हांच्या बऱ्यांतबऱ्या लाबांचे नदरेन, वेवस्थापन येवजणेचें जिल्लो पांवड्या वयले नियोजन प्रक्रियेंत एकात्मीकरण लेगीत करूं येता.

7.17 मान्यताय प्राप्त येवजण प्राप्त जातकीच, रा.जै.मं.नी ती आपणावं येता.

7.18 जै.वे.स. न वा जंय जै.वे.स. ना थंय स्थानीक संस्थे कडेन संलग्न हेर संबद्ध थळाव्या संस्थांनी दिल्ल्या शिफारशींचेर आदारून, रा.जै.मं.न नेमिल्ले जाणकार समितीन, थरावीक काळा उपरांत वेवस्थापन येवजणेचो नियाळ करूंक जाय आनी ती फावो ते तरेन बदलूंक जाय. तशी बदलिल्ली येवजण रा.जै.मं.न. स्विकारून, तिची अंमलबजावणी करचे पयलीं सगळ्या लाभधारकांक ते बदल कळीत करूंक जाय.

8 जै.वा.थ.ची देखरेख

8.1 रा.जै.मं.न स्थापन केल्ली एक राज्य-स्तरीय देखरेख समिती आसची.

8.2 वन्यजीव आनी पाळीव जैव-विविधताय तशेंच संबंदीत समाजीक-अर्थीक बाबी ह्या मळां वयल्या जाणकार व्यक्तीं मदल्यान, सकयल दिल्ल्या गटांतल्यान राज्य-स्तरीय वेवस्थापन समितीचे वांगडी वेंचून काडूं येतात.

8.2.1 रा.जै.मं.चो अध्यक्ष

8.2.2 रा.जै.मं.चो सदस्य सचिव.

8.2.3 थळाव्या समाजगटांचो एक प्रतिनिधी

8.2.4 रान / वन्यजीव / कृशी - जैव - विविधताय/जलकृशी वेवस्थापन वा विशिश्ट जै.वा.थ. कडेन संबद्ध क्षेत्राचें गिन्यान आनी अणभव आशिल्ली एक जाणकार व्यक्ती.

8.2.5 संबंदीत जै.व्य.स./जै.वा.थ. वेवस्थापन समितीचो वा जै.वे.स. नासत जाल्यार थळाव्या संस्थां कडेन संलग्न हेर संबद्ध स्थानीक संस्थेचो वांगडी

8.2.6 संबंदीत स्थानीक संस्था/पंचायत हांणी नेमीत एक वांगडी

8.2.7 महसूल विभागाचो प्रतिनिधी

8.3 वेवस्थापन येवजणेचे अंमलबजावणेची देखरेख थरावीक काळा उपरांत राज्य-स्तरीय देखरेख समिती करतली आनी रा.जै.मं. क, वेवस्थापन येवजणेच्या दरेका घटकाच्या येस/जैताचें (गुणात्मक तशेंच संस्थात्मक) प्रमाण स्पश्टपणान नमूद करून तशेंच सुदारपा खातीरच्यो शिफारशी वांगडा जोडून अहवाल भेटयतली.

8.4 देखरेख समितीचो कार्यकाल तीन वर्सांचो आसतलो.

कियोंती, मध्यप्रदेश

9 जैव-विविधताय वारसो थळांच्या वेवस्थापनांत रा.जै.प्रा. आनी रा.जै.मं.ची भुमिका

9.1 जै.वा.थ.चें महत्व आनी स्थिती हांची खात्री करपाचे नदरेन लोकप्रिय माध्यमां, कार्यशाळा, माहिती-पुस्तिका आदीं वरवीं रा.जै.मं. तांच्या पर्याप्त आनी परिणामकारक भौशीक प्रसाराची खात्री करतलें. वयले उपक्रम हातांत घेवपाचे नदरेन रा.जै.मं.क गरज तें प्रमाण रा.जै.प्रा. निधी पुरवण करतलें.

9.2 बि.स.सं., जै.वे.स./हेर संस्था, रा.जै.मं., समविचारी खात्यांचे अधिकारी, अॅकॅडॅमीक संस्था, जाणकार आदींच्या सहभागा सयत सगळ्या जै.वा.थ.ची राष्ट्रीय स्तरा वयली एक वर्सुकी नियाळ बसका रा.जै.प्रा. घडोवन हाडटलें, आनी ते बसकेचें इतिवृत्त पर्यावरण आनी रान मंत्रालय, भारत सरकार हांकां भेटयतलें.

9.3 रा.जै.प्रा. वरवीं भारत सरकारा कडेन मसलत केल्या उपरांत राज्य सरकारान मार्गदर्शक सुचोवण्यो अधिसुचीत करूं येतात.

10 अर्थसंकल्प

10.1 राज्य सरकारान जै.वा.थ. अधिसुचीत केले बराबर, रा.जै.प्रा. न रा.जै.मं. वरवीं, जै.वा.थ.चे सुरवेचे स्थापनेंत पालव दिवपाचे नदरेन, बीज रक्कम म्हूण फावो ती निधी-पुरवण करूं येता. तेच वांगडा स्थानीक संस्थे/स्थांच्या वर्सुकी अदमासपत्रकांत जै.वा.थ.चे अर्थीक गरजेचो आसपाव करूं येता. राज्य सरकारान लेगीत रा.जै.मं. वरवीं, अधिसुचना येतकीच दरेके जै.वा.थ.क बीज रक्कम म्हूण फावो ती रक्कम दिवं येता. सगळ्या सरकारी येवजण्यां खाला वा हेर निधी पुरवण करपी स्रोतां कडल्यान अर्थीक पालवाचो लाब घेवपी कायदेशीर प्राधिकृत संस्था म्हूण जै.वे.स. क वा जै.वा.थ.चें वेवस्थापन करपी हेर संस्थेक मान्यताय दितले. जै.वे.स. वा हेर खंयचेय संस्थेच्या राष्ट्रीयकृत बँक वा पोस्ट ऑफिसातल्या सद्याचें/नवें

कळंतर जमा जावपी बचत खात्याक तशे तरेची सगली रक्कम प्राप्त करपाचो अधिकार आसतलो. वयर उल्लेख केल्ल्या जै.वा.थ.चें वेवस्थापन करपी संस्थांच्या हिशेबाचें नेमांप्रमाण आनी स्थानीक संस्थांनी करतात ते प्रमाण वर्सुकी लेखा-परिक्षण करतले.

10.2 आपापल्या राज्यांत जै.वा.थ.ची निर्मणी / घोशणा करपाचे अधिसुचोवणेविशीं रा.जै.मंडळ रा.जै.प्रा.क वेळावेळार कळीत करतलें. जै.वे.स./हेर संस्था/ रा.जै.मं. हांणी जै.वा.थ.च्या केल्ल्या वेवस्थापनाच्या कामगिरीचें लेखा-परिक्षण रा.जै.प्रा. तिच्या जाणकार समिती वरवीं करतलें.

11 समारोप

विंगड-विंगड राज्य सरकारांनी जैव-विविधताय अधिनियमा खाला तयार करपाच्या नियमांक आदार जावचो म्हूण साबार जाणकारां कडेन सल्लो मसलत करून, फावो त्या कांय बदला सयत ह्यो नमुनो मार्गदर्शक सुचोवण्यो तयार केल्यात. पूण त्यो जै.वि. अधिनियम, 2002 ची चौकट आनी तिच्या उद्दिष्टां कडेन एकनिष्ठ आसात.

होग्रेखान, कर्नाटक